

אנשים נורמליים במקומות נורמליים

(תחינה לשינוי בציונות הדתית)

פתח דבר - כל ההתחלות קשות

מאמר זה הוא אישי מאד, ולכן אתחיל בקצת רקע אישי כדי שהדברים שלהלן יהיו מובנים: אשתי ואני גדלנו במשפחות אמריקאיות-יהודיות רגילות, ועם משפחותינו עברנו תהליך התקרבות לקב"ה ולתורתו. למדתי ב"ישיבה אוניברסיטה" בניו יורק, שם זכיתי ללמוד את רוב תורתי מתלמידי של הגר"ד סולובייצ'יק זצ"ל. כשעלינו לארץ, היה לנו קושי חמור, קושי שהיה כל כך מוזר ולא צפוי, עד שלקח לנו מספר שנים להבין את מהותו. הדבר הקשה ביותר בעלייתנו ארצה היה **דווקא** המפגש עם הציונות הדתית!

בציונות הדתית גילינו עולם עשיר, חזק ומסור לעבודת ה'; אבל עולם זה זעזע אותנו באפתייה גמורה כלפי הציבור הישראלי הרחב, ובהתנכרות כמעט מוחלטת ברמה האישית. וכן ראינו כישלון עמוק בניסיון לחזק את אופייה היהודי של החברה הישראלית בכללותה (ולעתים ראינו אף ניסיון להחליש אותה). במאמר זה אדון בטיבו של כישלון זה ובגורמיו, ואתחנן לשינוי.

המאמר מופנה בעיקר לעולם הישיבות הציוני. כתבתי אותו מנקודת המבט של "העומד מבחוץ". את רוב תורתי למדתי מתלמידי של הרב סולובייצ'יק, ולא מתלמידי הרב קוק. הדרך שבה אני תופס קהילה תורנית פעילה נוצרה באמריקה ולא בישראל. לכן אני חשוף לביקורת ששמעתי לא אחת מאז שעליתי ארצה: "מה שאתה מציע אולי מתאים למקום שממנו באת, אבל זאת לא הדרך שבה צריכים לנהל את העניינים כאן בארץ!"

תשובתי היא שלפעמים רק אדם מבחוץ יכול לראות את מה שאדם מבפנים עיוור לו. ברור לי שהחברה היהודית בישראל זקוקה נואשות לתורה בדרך שבה לימדו אותי באמריקה, לא פחות מיהודי ארה"ב עצמם (ואולי יותר מהם). העובדה שתורה זו נדירה מאוד בישראל אינה מוכיחה שום דבר ערכי: לא שתורה זו אינה חשובה ביותר לציבור הישראלי, וגם לא שזה "לא יעבוד" כאן. היעדרותה של תורה זו בישראל מוכיחה אך ורק **שהציונות הדתית** דחתה אותה, בצדק או שלא בצדק. אני טוען: שלא בצדק, ואתן לקורא לשפוט.

א. קריאה לנורמליות

מדוע לדעתי גישתו של הרב סולובייצ'יק ותלמידיו דרושה נואשות בישראל! התשובה קשורה באופן ישיר לשאלה שעלתה על סדר היום בשנים האחרונות: **מדוע אין בציונות הדתית "תנועת תשובה"?** אמנם קיימת "תנועת תשובה" חזקה ומגוונת בעולם הישיבות הלא-ציוניות. ונראה הגיוני לומר שאנחנו צריכים ללמוד מהם בכל הנוגע לקירוב לבבות לתורה ולמצוות. במאמר זה אטען שאנחנו חייבים להשתמש בטקטיקות שונות במהותן. יתרה מזאת: זה לא רק עניין של טקטיקות שונות, אלא דבר עקרוני, משום ששני הציבורים השונים דוגלים בשתי דרכים בעבודת ה' השונות בעצם מהותן. ולכן, יש להם גם צורך בדרכים שונות כדי לקרב לבבות לתורה ומצוות. עוד אציע שלמרות ששתי הקהילות היו **צריכות** ללכת בדרכים שונות של עבודת ה', המציאות מראה כי ההבדלים מיטשטשים, ככל שהציונות הדתית מתקרבת באופייה לעולם התורני

הלא-ציוני. כלומר: הציונות הדתית איננה מצליחה לקרב אנשים מבחוץ **דווקא** מכיוון שהיא כל כך דומה היום לעולם הלא-ציוני, במיוחד בישיבות. אם הציונות הדתית רוצה באמת לקרב את הציבור הרחב לדרכה, אני מציע שתלמד כיצד לפעול מאלו **שכבר הצליחו** בכך בקנה מידה גדול, אבל **אינם** נקראים "חרדים". אנשים כאלה נדירים בישראל, אך בצפון אמריקה הם מצויים בשפע. צריך רק לפנות אל תלמידיו הרבים והמאוד מגוונים של הרב סולובייצ'יק (מכאן ואילך פשוט "הרב") ואל מוסדות התורה שלהם. חוץ מ"ישיבה אוניברסיטה" עצמה, ישנם גם מאות בתי כנסת ובתי ספר, תנועות נוער ומחנות קיץ, מרכזי לימוד בקמפוסים של אוניברסיטאות, ומגוון רחב של מוסדות קהילתיים נוספים. באמצעות פעילותם במוסדות אלו (וגם ברמה האישית), עזרו תלמידי הרב לעשרות אלפי משפחות לגלות את התורה¹. החברה הישראלית בכללותה זקוקה נואשות לרבנים אשר מסוגלים ליישם גישות וליצור פעילויות כמו אלו, והציונות הדתית תעשה נכון אם תלמד מהן². אך למרבה הצער, רעיונותיהם ומעשיהם של תלמידי הרב כמעט ואינם מוכרים בארץ. העובדה שאנשים מבפנים עיוורים הרבה פעמים למציאות של עצמם באה לידי ביטוי בדיון המתמשך בעניין תנועת התשובה הציונית. אף אחד מהמאמרים ב'צהרי' לא הדגיש שתי עובדות בולטות: **ראשית**: היום למרבית הדתיים בארץ, ובעיקר הלומדים בישיבות, אין שכנים חילוניים. **שנית**: יש פער חברתי ואינטלקטואלי עמוק בין רבנים ותלמידי חכמים בציונות הדתית לבין ישראלים שאינם שומרי מצוות. טענתי היא שהציונות הדתית כשלה בכך שהיא לא הוציאה מתוך עצמה אנשי תורה "נורמליים", ואנשיה אינם חיים במקומות "נורמליים". במאמר זה אדגים בדיוק למה כוונתי במונח "נורמלי", ואסביר מדוע (לפי הגדרתי) מדובר במצב רצוי לפי התורה.

ב. מקומות "נורמליים"

הרגע שבו התאכזבתי מהציונות הדתית בצורה הקשה ביותר, היה באסיפה קהילתית בשכונה הדתית שבה גרתי. השכונה הייתה אז חדשה, וכללה תכנית להקמתם של מאות יחידות דיור המיועדות באופן בלעדי לציבור הדתי, ובעיקר - הציוני. סדר היום באסיפה הוקדש לוויכוח שפרץ לאחר שחלק מתושבי השכונה החדשה קמו ותלו שלטים המבהירים כי מדובר בשכונה דתית וכן מבהירים את המתחייב מכך לרוכשי דירות, לתושבים ולאורחים. דיירים אחרים הורידו את השלטים. במשך הישיבה הערתי: "שכונה דתית כזאת יכולה לקדש שם שמים ברבים. אבל על ידי שלטים כאלה אנו הופכים אותה לחילול השם". תגובת הרב - מנהיג ציוני-דתי צעיר - הייתה מיידית: "האנשים שקנו בתים בשכונה הזו לא קנו אותם כדי לעשות קידוש השם. אם אתה רוצה לעשות קידוש השם, אתה יכול לעבור לשכונה שמעבר לכביש!".

1. אין כאן מקום לבסס את המספר הגדול שנקטתי. אבל אציין שבקהילות דתיות בצפון אמריקה מהסוג הזה יש אחוז גדול מאד של אנשים שלפני מספר שנים לא היה להם שום קשר רציני ליהדותם. בבית הכנסת הגדול שהתפללנו בו לפני שעלינו ארצה המספר היה בערך 90%.

2. ארגון 'צהרי' ראוי לשבח: הוא התחיל פרויקטים ברוח זו לפני שנים אחדות (כמו תפילות "ביחד" בימי כיפור ועריכת חופות). צריך לקחת בחשבון, אמנם, שתלמידי הרב כבר יישמו אין-ספור דברים דומים במשך דורות! למה לא ללמוד מהם ישירות, במקום להמציא מחדש את הגלגל?

בישראל של היום יש פרדוקס: אין חברה יותר נבדלת (ברמה המעשית) ויותר מתבדלת (ברמה האידאולוגית) מהציונות הדתית עצמה! אפילו עולם הישיבות הלא-ציוני (ובעיקר ש"ס) משולב הרבה יותר טוב בחברה היום, מאשר המקבילות שלו בעולם הכיפות הסרוגות. בשכונות מעורבות שבהן עדיין קיימות קהילות של הציונות הדתית, הן בדרך כלל מתקיימות בקושי רב תוך מאמצים לשרוד, בעוד שמשפחות צעירות נוטשות לטובת הריכוזים הדתיים. לדוגמה אביא את כרמיאל. עיר קטנה בגליל, מעורבת אתנית ודתית, ומתברכת באחוז גבוה של עולים חדשים מבריה"מ לשעבר. אולם אף שיש בעיר "הכול" - מרכיב חברתי אחד בעיר מצטמצם ושרוד בקושי רב: הציונות הדתית. אדגיש שדוגמא זו מאפיינת הרבה מקומות דומים בישראל. הממדים הרוחניים של הבעיה עצומים בעיניי. יש לנו עיר בת 50,000 תושבים, כמחציתם עולים דוברי רוסית. איזה מודל חי של יהדות סביר שיפגשו אצל הידדים והשכנים שלהם? התשובה היא שמשום שהציונות הדתית נטשה את כרמיאל, למרבית מתושביה אין סיכוי למפגש רציני עם קהילה דתית. אם אכן יהיה להם איזשהו קשר רציני עם איזשהו סוג של יהדות, זה כנראה יהיה באחת משלוש דרכים, שכל אחת מהן אינה מספקת כשלעצמה, וגם מצביעה ישירות על חולשה קריטית בציונות הדתית:

1. הקהילה הקונסרבטיבית של כרמיאל, אשר עושה מאמצים לקרב אנשים לדרכה, ובמיוחד עולים דוברי רוסית.
2. חב"ד, אשר מצליחה למשוך אנשים בגלל הלהט המיוחד שלה, בצירוף אמונה אבסולוטית בדרכה ומסירות ללא גבול. אבל דרכה של חב"ד איננה אלטרנטיבה אמיתית בשביל רוב הצבור, מסיבות שלא כאן המקום לפרטן.
3. הדרך השלישית והחשובה ביותר למפגש עם היהדות בכרמיאל, והמודל החיובי ביותר של חיים יהודיים בעיר, הם הקהילות הלא-ציוניות בעיר. אלו הן קהילות נפלאות שהצליחו לקרב לבבות לתורה, כולל בקרב העולים. משפחות האברכים בקהילות האלו מאוד מסורות, והן גם מאוד כנות בקבלת יהודים ש"חזרו" אל קהילותיהם. הבעיה היא כזו: אף שיש לקהילות החרדיות לא מעט הצלחות לקרב יחידים, הפוטנציאל שלהן מאד מוגבל. הן לעולם לא יהיו אלטרנטיבה של ממש למרבית התושבים, מכיוון שהן מתנגדות בבירור לחלק מהערכים הבסיסיים ביותר בחיי הצבור הרחב: הן ממעיטות בערכה של המצוינות בלימודי חול, מרתיעות בני תורה מלשרת בצה"ל, מחמירות בהפרדת גברים ונשים ברוב תחומי החיים, ובכלל - הן רחוקות מאוד מבחינה תרבותית גם מהעולים דוברי הרוסית וגם מהצברים. מובן מאליו שבדיוק בדברים האלה הציונות הדתית היתה צריכה לספק אלטרנטיבה חשובה, אבל היא פשוט לא עושה זאת³.

לכן, ולמרות שלוש האופציות שמנינו, סביר להניח שלמרבית 50,000 תושבי כרמיאל לא יהיה כלל

3. חשוב מאד להיות ברור בנקודה הזאת, ולמנוע אי-הבנה. אני לא טוען שהציונות הדתית צריכה לספק אלטרנטיבה בגלל שהגישה הלא-ציונית אינה עובדת, וכאילו שאנחנו יכולים להשפיע טוב יותר על אותם אנשים. **להיפך: לגישה הלא-ציונית כבר יש הרבה הצלחה. ודווקא בגלל זה אסור לנו לבזבז את כוחנו בעשיית אותם הדברים שציבור אחר כבר עושה אותם לתפארת!** במקום זה אנו צריכים להציע משהוא באמת שונה, גישה יהודית המתאימה למרבית הישראלים שאינם פתוחים לגישה הלא-ציונית, אבל ייתכן מאד שיהיו פתוחים לנו. בשביל זה אנחנו צריכים להיות שונים מהם באופן מהותי, כי לרוב אנחנו פונים אל אנשים אחרים לגמרי.

מגע משמעותי עם קהילה דתית כלשהי. בשנים האחרונות התחילה הציונות הדתית להכיר בכך שהמצב שתיארת קיים ברמה הארצית, והוצע פתרון חדש: "הגרעין התורני".

הרעיון של גרעין תורני הוא בעיקרו כזה: מספר משפחות מיישבות ציוניות מתיישבות ביחד במקומות בהם קהילה הציונית דתית חלשה. הגברים לומדים רוב היום בכולל, בזמן שהאשה וגם הבעל מחפשים שניהם תעסוקה במקום החדש, בדרך כלל בתחום החינוך. בנוסף, המשפחות מתנדבות להעביר שיעורי תורה בעיר ולארגן פעילויות נוספות.

ברעיון של הגרעין התורני פוגעות שתי בעיות, האחת של כמות האנשים והשנייה של סוג האנשים. את בעיית הכמות ניתן לסכם כבר עכשיו בקלות: אנשים פשוט אינם באים. אמת היא ש"כל ההתחלות קשות", אבל תגובת הציונות הדתית לרעיון של "להתיישב בקרב הלבבות" אינה גדולה דיה. העובדה העצובה היא שבוגרי ישיבות ציוניות פשוט אינם מעוניינים לגור בשכונות מעורבות, ומעט מאוד בוחרים להצטרף לגרעין תורני. הגרעינים מחפשים נאשות חברים חדשים (הפרסומים מופיעים בכל מקום) אבל אינם מוצאים אותם. אמנם בשנתיים האחרונות יש שיפור גם בתחום זה, אבל הוא רחוק מלספק.

למה התכוונתי כשכתבתי "מקומות נורמליים"? המילה עצמה די בעייתית בכל הקשר יהודי, מכיוון שעם ישראל עצמו הוא בכלל לא עם נורמלי, וארץ ישראל אינה ארץ נורמלית. אבל אני "עוקף" את הבעיה על ידי ההגדרה הזאת: "נורמליות יהודית" היא מה שקיים אצל רוב היהודים. בהתבסס על מספר האנשים שחיים שם בפועל, ניתן לומר שתל-אביב היא יותר נורמלית בקרב היהודים עצמם מאשר יש"ע. לצערי, הציונות דתית נוטה שלא לגור באותם בניינים, שכונות וערים שבהם גר מרבית הציבור בישראל. דתיים אינם גרים במקומות "נורמליים". אבל למען עתידה של ישראל כמדינה יהודית אני מתחנן אליהם, ומבקש שיתחילו כבר עכשיו לגור בקרב עם, ובמספרים גדולים.

ג. רבנים "נורמליים"

מקובל מאד להשוות בין הציונות הדתית הישראלית לבין עולם התורה הקשור ל"ישיבה אוניברסיטה". אך כאן אני מבקש להטיל ספק ביחסים אלה.

לב הבעיה הוא אקדמיה וקריירות. אמנם בשתי הקהילות אפשר למצוא "בעלי בתים יראי שמים עם תארים אקדמאיים וקריירות". אבל ישנו דבר נחוץ שהוא מובן מאליו אצל תלמידי הרב, אך חסר בישראל כמעט לחלוטין, וזו מעורבותה הפעילה של האליטה הרבנית - רבנים, דיינים, וראשי ישיבה - בעולם האקדמי. עולם הישיבות הציוניות הצמיח רבנים מוכשרים ומסורים. אך בקושי מישוה מהם למד במסגרת אקדמית כלשהי (חוץ אולי מתעודת הוראה). כמו כן, רבני הציונות הדתית כמעט שאינם נכנסים לקריירה בתחום כלשהו פרט לרבנות וחינוך. בציונות הדתית כיום, תארים אקדמיים ושוק העבודה הישראלי הם רק בעבור אלה שאינם מסוגלים להיות תלמידי חכמים, או שאינם בוחרים בכך.

בישראל כיום בעלי מקצוע דתיים רבים, אבל קשה למצוא רב קהילה שהוא גם עורך דין, מדען או היסטוריון. וגם כאשר ימצאו אנשים כאלה, הם בדרך כלל נציגים של הדור הקודם בציונות הדתית, ולא צעירים שלמדו בישיבות בשנים האחרונות. במידה רבה, אנשים כאלה הם עולים דוברי אנגלית.

האם לימוד אקדמי והיכולת לעסוק בקריירות אחרות הם באמת כה חשובים לרב? האם דיפלומה על פיסת נייר באמת מוסיפה משהו בעל ערך רוחני לרב המשרת את קהילתו? האם רב אכן צריך

ללמוד מקצוע נוסף, אם כל רצונו הוא ללמד תורה?

נראה שהתשובה היא "לא", אך גם "כן". "לא", כי הציונות הדתית הצליחה די יפה עם רבנים חסרי רקע אקדמי וקריירות מקבילות. קהילותיה גדלות ומתפשטות, ורבניה הם בדרך כלל תלמידי חכמים מעולים ומנהיגים בקהילותיהם. מעט קולות בקהילות אלה מבקשים מרבניהם לחזור לאוניברסיטה.

למרות זאת, אני טוען שהתשובה היא גם "כן", ומשתי סיבות: ראשית, אף שקהילותינו גדלות, הן ניצבות בפני בעיות משלהן. הבולטת בהן היא החילון המתפשט בקרב צעירינו. חלק מהטרגדיה נובע מכך שרבנים ומחנכים לא הצליחו לשלב בין מסירות לעבודת ה' לבין מעורבות פעילה בתחומים רבים בחיים⁴.

שנית, גם אם נניח שהציונות הדתית הצליחה יפה עם רבניה במונחיה **שלה** ובקהילות **שלה**, עדיין קיימת בעיה גדולה יותר: היא הצליחה די יפה **לעצמה**, אך לא הצליחה כה יפה לגבי **אחרים**. אני טוען שסיבה חשובה אחת לכך נמצאת בהשקפתה ובהשכלתה של המנהיגות הרבנית. אמנם יש מספר רבנים ציוניים בישראל המצליחים מאד בעבודתם עם הציבור הרחב. אולם בכל זאת, בחלקם הגדול, הם לא סיפקו לציבור הרחב מודלים חיים של יהדות שאתם הם יכולים להזדהות. חלק גדול מכך נובע מהעובדה שרבנים אלה למדו בעולם של תורה הנותן מקום קטן לתרבות כללית, ללימוד אקדמי, ולקריירות מודרניות.

תארים אקדמיים חשובים לרב, לא כסמלים ריקים של יוקרה, אלא כסימנים לכך שהוא מסוגל להשתתף בעולמם של רוב הישראלים - עולם שבו הצלחה אקדמית ותרבות כללית זוכים להערכה גבוהה. זה נכון לגבי ה"אליטה" הישראלית - שהיא אשכנזית וחילונית ברובה - כמו גם לגבי מעל מיליון עולים מבריה"מ לשעבר (שמספרם, עם השכלתם וכישוריהם, שינו לחלוטין את פני החברה הישראלית). רבנים שאינם חשים בנוח עם אקדמיה, עם קריירות מודרניות, ועם תרבות כללית - נדונים לכישלון במפגש עם רוב האנשים משתי האוכלוסיות הללו.

אין זה מקרה שהציונות הדתית בקושי ניסתה להשפיע ולו במידה כלשהי על שתי אוכלוסיות מכריעות אלה. לגבי כל אחת מהן מוצע באופן שגרתי תירוץ נפרד. נתחיל בציבור ה"צבירי". אנשי הציונות הדתית כמעט ואינם רואים ערך ביצירת קהילות דתיות היכולות למשוך אנשים כאלה. הציונות הדתית רואה את הישראלי ה"חילוני" הקלאסי כאדם סגור בפני רעיונות חדשים. למעשה, זה די נכון לגבי מיעוט ניכר מאנשים אלה. יותר מזה, רוב הישראלים המכנים את עצמם "חילוניים" הם לעתים קרובות מאד חשדניים לכל דבר דתי. הזמן אותם הביתה לסעודת שבת, והם עלולים לשאול: "לבוא לביתך בשבת!! אתה מנסה להחזיר אותי בתשובה?!!".

4.

בשל בעיה זו מבקשים רבים בישיבות הציוניות לחזק את לימוד התורה ולצמצם את החול.

בעוד אני מסכים לחלוטין שחיווק לימוד התורה הוא הכרח בכל רמה, בכל זאת אני חושש שהגבלת לימודים כלליים היא טעות גדולה מאוד. גורם חשוב בתהליך החילון של בני הנוער שלנו יכול להיות בדיוק העובדה שהם רואים רק לעתים נדירות מסירות עזה לתורה ההולכת יד ביד עם הצטיינות בתחומים אחרים. להפך, בקרב רבנים, ר"מים וחברים הם רואים תמיד שככל שמסירותו של אדם לתורה **חזקה יותר** - כך הוא **פחות** מתעניין בעולם שמסביבו. במלים אחרות, גישת ה"תורה לבד" עלולה בסופו של דבר לפגוע בחיי תורה. אנו זקוקים לרבנים ומחנכים המרגישים "בבית" גם בעולם התורה וגם בעולם שמחוצה לה.

ובכל זאת, הידידות אפשרית גם עם אנשים כאלה. זה דורש פתיחות כנה, חום אמיתי, ומעל לכול - כבוד עמוק לחייהם הממשיים. אם גורמים אלה קיימים, הם עלולים אפילו להסכים לבקר בשבת, בידיעה שאין כל סדר יום חבוי שיפתה אותם להפוך למה שהם אינם. אין להם ממה לפחד, כי באמת אין כל מטרה של "חזרה בתשובה" הכוללת דחייה קיצונית ופתיחות של חייהם וערכיהם. להפך, ביתך מאשר במידה רבה את אותם ערכים. גם ההזמנה עצמה חייבת להיות ביטוי טבעי ואמיתי של הכנסת אורחים חמה, ושל רצון להעמיק ידידות - משהו טבעי ליהודים דתיים דווקא בשבת, בלא שום קשר לזהות האורחים⁵. התוצאה היא שאורחים כאלה גם יראו בביתך שבת לפי התורה, וזה משהו נהדר. אך זו לא יכולה להיות הסיבה להזמיןם! כדי להיות ישרה ואמיתית, גישה כזאת חייבת לפעול מכוחם המשותף של שני עקרונות שונים ביחד. אני מאמין שאין ביניהם שום סתירה:

1. שמירת השבת היא חוויה רוחנית חזקה ביותר הצריכה להיות בחייו של היהודי. זה דבר נפלא להראות לאורחים שבת על פי התורה מתוך דוגמה אישית, ואין שום סיבה להתבייש בזה.
2. טוב להכיר אנשים טובים גם אם הם שונים ממך, וליצור קשרי ידידות ברמה האישית. וזה נשאר "נכון וקיים" גם אם אותם אנשים לעולם לא ישמרו שבת.

כאשר מדובר על דוברי הרוסית החיים בארצנו מדובר על אנשים שבמידה רבה אינם אסירי אידיאולוגיה. אחרי שבעים שנות טרור קומוניסטי, הם פתוחים במיוחד למסורת היהודית. רבים מהם רוצים לחזור את שורשיהם היהודיים. על פי ניסיוני הם אינם מהססים לעולם לקבל הזמנה לבקר בשבת.

אנו מדברים על אוכלוסיה גדולה מאוד הנגועה בהתבוללות ובנישואי תערובת. מספרים גדולים אינם יהודים על פי ההלכה. אוכלוסיה זו מציבה בעיות בפני ישראל כמדינה יהודית. איך התייחסה הציונות הדתית לעלייה הגדולה ביותר בכל ההיסטוריה? ככל שזה נשמע מוזר, בקושי קיימים יחסים כלשהם בין השתיים. בתי ספר דתיים-תורניים עשו מאמצים קטנים למשוך דוברי רוסית. בתי כנסת אינם מטריחים את עצמם למשוך את המבוגרים. יזמת חברות עם משפחת עולים נמצאת רחוק מאד מראש רשימת המצוות החשובות עבור משפחה ציונית-דתית. לאחר עשור של עלייה אין הרבה ציונים-דתיים דוברי רוסית בארץ. זה לא מפתיע, אבל הבעיה היא שאף אחד לא חש בחסרונם⁶!

5. כמובן, צריך לתת גם להם הזדמנות להחזיר טובה. זה לא קשה בתנאי שיש ביניכם כבוד הדדי ורצון טוב. אפשר כמובן ביום חול, ועם הכנות מראש, ייתכן שאפילו בשבת.

6. פה ושם נעשו כמה מאמצים להביא עולים חדשים למוסדותינו: כמה מוסדות חינוך ראויים לשבח קיבלו אותם במסגרת תכנית נעל"ה, ומספר אנשים ומוסדות עוזרים לאלה שצריכים להתגייר. אך לגבי רוב הציונות הדתית, כאילו עליה עצומה זו מעולם לא קרתה!

כשפגשתי לראשונה את חברי הגרעין התורני בכרמיאל, שאלתי בתמימות: "היכן המשפחות הדוברות רוסית בגרעין?" יותר נאיבית היתה התשובה שקיבלתי: "בשביל מה גרעין תורני זקוק לרוסים?". זה מעבר להבנתי איך משהו יכול אפילו **לחשוב** על הקמת גרעין תורני בעיר כמו כרמיאל ללא משפחות דוברות רוסית. לזכותו של הגרעין צריך לומר שהוא שינה את דעתו. אך עלי להדגיש שהמגמה שבה נתקלתי בתחילה היא מאד טיפוסית לבוגרי הישיבות הציוניות. עבורם, "העולים מרוסיה" הם במקרה הטוב מחשבה שנייה.

כמו צברים חילוניים, אפשר לעשות רבות כדי לקרב עולים דוברי רוסית אל קהילותינו ברמה האישית. זה פשוט ונעים, ואני אומר את זה מתוך ניסיון. אך אם אפשר לעשות זאת בקלות, אז למה זה לא נעשה? חלק גדול מהסיבה, אני טוען, הוא הפער התרבותי העמוק: העלייה הדוברת רוסית היא בעלת השכלה גבוהה ומעריכה מאד מצוינות אקדמית, הצלחה מקצועית והשקפת עולם רחבה. אך בחלקם הגדול, רבני הציונות-הדתית רואים את האקדמיה כדבר פסול לתלמידי חכמים, וקריירות "חילוניות" כאופציות מדרגה שנייה. במלים אחרות, הכשרתם ורקעם גורמים לכך שקירוב לבבות לתורה - היא משימה קשה או בלתי אפשרית לרבנים ציוניים. הישיבות הציוניות פשוט לא הכשירו את סוג האנשים המתאים למשימה זו.

ד. הרב קוק, הרב סולובייצ'יק ותלמידיהם

לשם ההגינות יש להצהיר בבירור שרב ציוני שלא למד לתואר אקדמי פורמלי - יכול עדיין להיות אדם משכיל ומגוון, אם סקרנותו האינטלקטואלית ורצונו ללמוד מלוויים ביכולת הטבעית של אוטו-דידקט. ואמנם, המודל הרוחני הגדול של הציונות הדתית - הרב קוק - היה בעצמו אדם כזה. הרב קוק יצר מיזוג עשיר בין בקיאותו בכל תחומי התורה ובין הבנתו העמוקה בכל הזרמים האינטלקטואליים של תקופתו. בין תלמידיו היו כמה דמויות ייחודיות שעשו אותו דבר. וכיום ישנם מספר רבנים ציונים ידועים ששילבו את גדולתם בתורה עם בקיאות מרשימה בידע כללי, רק באמצעות למידתם העצמית וללא כל מסגרת פורמלית. אבל רק יחידים מסוגלים לעשות דבר כזה. רוב האנשים זקוקים להכשרה פורמלית. התוצר השכיח של עולם הישיבות הציוני הוא רב המקטין עד למינימום את ערך לימודי החול. באופן טבעי, רב כזה ידרוש עבור ילדיו ותלמידיו: "תלמוד תורה", "ישיבה קטנה" וכדו', וכן יפסול לימודים אקדמיים בהמשך החיים. קולות אלה הם הגישה השלטת גם בגרעינים התורניים.⁷

ייתכן מאד שמה שבאמת עומד מאחורי ההבדלים הבולטים בין תלמידי הרב קוק בישראל לבין תלמידי הרב אינם ענייני אידיאולוגיה, אלא פשוט דרכם בחיים של שני מוריהם הגדולים. הרב קוק, כפי שהזכרנו, היה אוטו-דידקט, שלא כמו הרב שלמד לדוקטורט במסגרת פורמלית. חיי של כל אחד מהם הפכו מודל לתלמידיו, אך לא באופן זהה: כמו רשב"י, רבים ניסו ללכת בדרכו של הרב קוק, אך רק מעטים מבין תלמידיו הצליחו להשלים בין העולמות. מצד שני, וכמו ר' ישמעאל, חיי של הרב סולובייצ'יק עיצבו גישה מעשית לא רק ליחיד סגולה: הוא עודד את תלמידיו לחפש מצוינות פורמלית גם בישיבה וגם באוניברסיטה, כפי שהוא עשה בעצמו. הוא גם לא כפה כל מבנה אידיאולוגי, שיכתיב כיצד לשלב את שני העולמות. כתוצאה מהוראתו וממנהיגותו, הוא חנך דורות של רבנים שמצאו את עצמם מסוגלים ללכת בעקבותיו. אלה האנשים שבנו עולם גדול של תורה ומצוות בצפון אמריקה, ושהחזירו אלפי משפחות לתורה. אדגיש: בקושי משהו מהצלחה זו היה מתאפשר ללא השכלה כללית גבוהה והרבה מאד פתיחות. אך השאלה מתבקשת: **למה דרכו התורנית של הרב לא הכתה שורש בקרב הציונות הדתית?** אני חושב שהסיבה בעצם די פשוטה: משום שעד כמה שמיעוט יכול להיות בעל השפעה, לרוב יש עדיין זכות מלאה להתנגד לדעותיו, וזה מה שקרה כאן. הרב פשוט הפסיד בקלפי.

7. דווקא הם רוצים להתיישב בתוך הלבבות, אבל ברור שמוסדות חינוך כאלה לא ימשכו תלמידים מנתים חילונים דוברי עברית או רוסית.

במבט ראשון נראה שאין שום דבר רע בכך. אבל עלינו לדעת כי להחלטת הישיבות הציוניות להתנגד לאקדמיה ולקריירות עבור רבנים יש מחיר כבד מאד. מחירה הוא הנהגה רבנית ללא הכשרה וניסיון מספיקים כדי להשפיע על המגזרים הגדולים ביותר בישראל. במלים אחרות, המחיר הסופי שיש לשלם הוא היעדרותה של "תנועת תשובה" מיוחדת לציונות הדתית. אני לא מוכן לשלם מחיר זה, ולכן במאמר הזה אני מתחנן לשינוי.

אני מתחנן בפני הישיבות הציוניות לאפשר, לעודד, ואפילו לדרוש הכשרה אקדמית פורמלית לתלמידיהן. הדרישה למצוינות צריכה להיות ערך חשוב לא רק בקודש, אלא גם בחול. לפני יותר מדור, כשצורך השעה היה לשלב לימוד תורה עם שירות בצה"ל, נוסדו ישיבות ההסדר, והן הוכיחו שאפשר לא רק לשלב בין השניים, אלא שבוגרי השילוב עובדים את ה' בצורה מלאה יותר על פי תורתו, מאשר בחורי הישיבות בעולם ה"תורה לבד". התוצאה היתה קידוש השם! עבורנו, תנועות ה"הסדר" היתה ונותרה דבר של לכתחילה.

באמריקה, הרב היה מודל לשילוב שונה: ישיבה ואוניברסיטה ביחד. גם כאן הניסיון מוכיח שהשניים יכולים לא רק להשתלב, אלא שרבנים בוגרי השיטה הזאת הוכחו כמועילים יותר לשמירת התורה וחיזוקה בחברה המודרנית. כמו ישיבות ההסדר, שילוב הישיבה והאוניברסיטה יחד מביא לעבודת ה' בצורה מלאה יותר.

בקיצור, **"לתנועת תשובה" ציונית אמיתית שתוכל להשפיע על אותם מיליוני הישראלים שאינם פתוחים לגישה ה"חרדית", אנו זקוקים לרבנים ציונים וגם לבעלי-בתים בעלי רקע תורני, שהם אנשים "נורמליים" החיים במקומות "נורמליים".** "נורמליות" אינה, כמובן, מצב יהודי אמיתי. עם ישראל אינו עם נורמלי, ואל לו לנסות להפוך לכך. גם כאן אעקוף את השאלה באמצעות הגדרת ה"נורמליות" כדרך החיים הרגילה בעם ישראל כיום. רבנים "נורמליים" הם תלמידי חכמים השואפים למצוינות לא רק בתורה, אלא גם בשירותם הצבאי, בתחומים אקדמיים שונים ובמקצועות שונים. אלה הם הרבנים שיכולים לכבד מעומק הלב ובכנות את חייהם של ישראלים שאינם שומרי תורה ומצוות, ולשמש כמודלים חיים לאישור השילוב של חיים "נורמליים" כאנשים, עם מחויבות עמוקה לתורת ה' כיהודים. מה שבפועל עבד עבור הרב ותלמידיו בארה"ב, יכול וחיוב לפעול גם כאן בישראל. המשימה לבנות מדינה יהודית הופכת את זה ליותר קריטי כאן מאשר בכל מקום אחר בעולם.

לסיכום, גדולתו של עולם הישיבות הציוניות נובעת ממחויבותו האינטנסיבית לתורה. אין להפחית לעולם מעצמתה. אך הרב ותלמידיו הוכיחו שהשכלה פורמלית, במקום להפחית מעצמה זו, אכן מטהרת אותה והופכת אותה לכלי חזק בהרבה בידי רבנים ומחנכים. כשאני מתחנן אל הישיבות הציוניות להכשיר רבנים "נורמליים", לכך התכוונתי.

